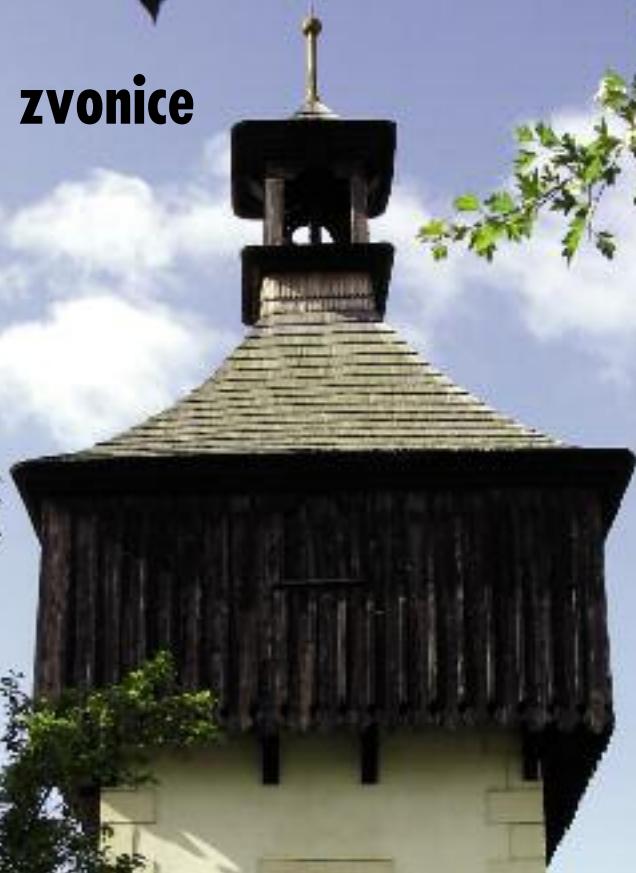

Štramberká zvonice

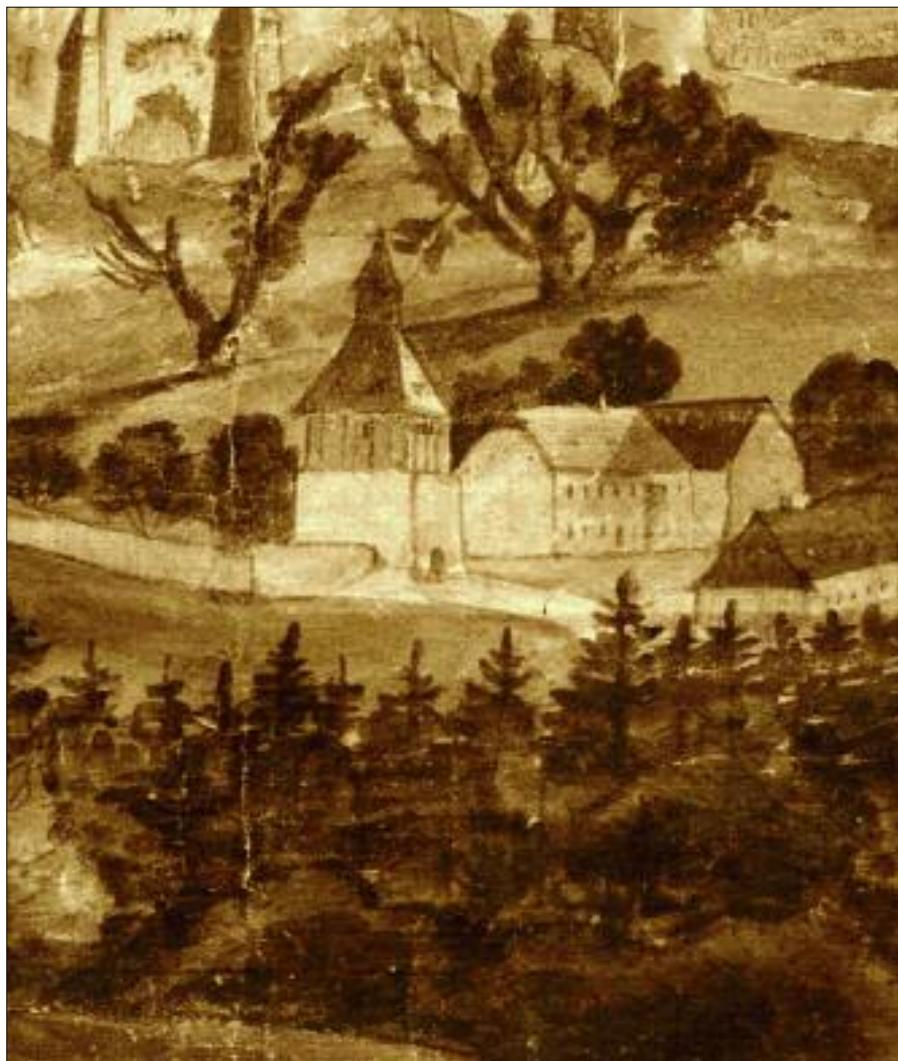
Lucie Augustinková

ŠTRAMBERK

TEMATICKÉ ČÍSLO/2010

ZPRAVODAJ MĚSTA

František Richter: Štramberk, 1820 (detail se zvonicí)

ŠTRAMBERSKÁ ZVONICE

Dějinami a památkami města Štramberka se již zabývali mnozí badatelé, ať už historické, etnografové, archeologové, místní vlastivědci či představitelé jiných oborů. A předkládali obvykle výsledky, které prezentovaly Štramberk jako poznanou lokalitu, jejíž další výzkum už nic nového přinést nemůže. Přesto se loni podařilo objevit dvě historické, a to velmi staré dřevěné konstrukce¹ dochované jako součásti památek stojících na dnešním katastru města. Jde o kostel sv. Kateřiny v zaniklé středověké vsi Tamovice a městskou zvonici².

Zvonici badatelé dosud zkoumali jako součást zaniklého farního kostela sv. Bartoloměje, zatímco její úloha jako fortifikačního prvku zůstala nepověsimuta. Interiér věže, zdá se, nezajímal dosud vůbec nikoho.

Literatura většinou uvádí jako dobu založení kostela 14. století. S uvedenou datací pracují Nováková a Šamánková³ stejně jako Prix⁴. Ze souvislostí vyplývá, že rok 1359, tedy doba založení města pod hradem Strallenbergem spolu s povolením stavby městských hradeb, znamená datum post quem, kdy mohl být založen i městský kostel. Nováková a Šamánková zpřesňují dataci pro výstavbu kostela na konec 14. století a zužují na dobu pánu z Kravař.

Farní kostel se dále opravoval v letech 1611–1614, o čemž svědčí i zápis uchovávaný v makovici věže farního kostela⁵. Zápis přináší jmenovitě purkmistra a městskou radu, ale i jméno evangelického faráře. Katolický farář přišel do Štramberka roku 1626. Kostel nepřečkal vlnu sekularizací za císaře Josefa II., lod' a presbytář nepoužívaného kostela byly zbořeny v roce 1782. Nový kostel přímo na náměstí byl postaven v letech 1721–23 a v roce 1907 doplněn věží⁶.

Zkoumání věže v terénu přineslo nové poznatky, které napomohly objasnit některé otázky v jejím stavebním vývoji. Věž štramberké zvonice s dřevěným patrem stojí na úboči kopce v západní části hrazeného okruhu města Štramberka a je reliktem starého městského kostela. Důkazem je tady situace věže u fary a také veduta Štramberka z 2. třetiny 18. století z tzv. Hofferiany⁷, zachycující ještě celou stavbu s lodí a presbytářem. Jak už konstatovali předchozí badatelé, samotný kostel býval kamenný. Nováková a Šamánková naznačily ze zbytků kostela na místě samém i ten nejvyšší střep zdíva z jeho původního východního nároží. (Kostel je od obvyklé orientace sakrálních staveb značně vychýlen a jeho presbytář směřuje na severo – severovýchod, jinak to totiž na parcele ve svahu není ani možné.) Jak se ukázalo při prohlídce, relikt kostela se dále dochovaly v partiích základového zdíva a stěny těsně nad terénem zřejmě v rozsahu celé východní obvodové zdi z lomového kamene prolomené otvorem, s dnes upravenými bočnicemi a oknem a zřejmě i presbytáře. Se severozápadní obvodovou zdí to není tak jednoznačné, základ rovnoběžný s jihovýchodní stěnou může být jen zpevněním uvolněného terénu při úpravě na otevřenou přírodní scénu, k níž byly použity renesanční prvky zařaditelné nejspíš ke 2. polovině 16. století. Podle profilace a parametrů sekundárně použitých prvků mohlo jít nejspíš o portály, které sice mohou pocházet ze zbořené části kostela, ale rovněž mohou být z destrukcí renesančních úprav hradu.

¹ Dřevěné konstrukce byly dendrochronologicky datovány pro firmu Šmíra Print, s.r.o. a výsledky datování byly ve stavebně historických souvislostech poprvé zveřejněny na konferenci Dřevostavby a konstrukce na bázi dřeva pořádané Fakultou stavební VŠB – TU v Ostravě v rámci Operačního programu příhraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika, který je spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

² Augustinková, L.: Nejstarší dřevěné konstrukce ve Štramberku (kostel sv. Kateřiny v Tamovicích a štramberká zvonice.) Dřevostavby a konstrukce na bázi dřeva. Sborník prací z vědecké konference s mezinárodní účastí pořádané v 11.–12. 11. 2009 ve Štramberku. Ostrava 2009, s. 103–113.

³ Nováková, M. – Šamánková, E.: Štramberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha.

⁴ Prix, D.: Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny v Tamovicích a zaniklé vsi Tamovice, okres Nový Jičín. Časopis Slezského zemského muzea, serie B, 43 – 1994, s. 97 – 116.

⁵ Nováková, M. – Šamánková, E.: Štramberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha.

⁶ Nováková, M. – Šamánková, E.: Štramberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha.

⁷ Veduta Štramberka, akvarel, 2. polovina 18. století. Archiv města Brna, knihovna Mitrovských, tzv. Hofferiana, inv. č. 34103, Tichánek uvádí pro vedutu bez udání zdroje dataci 1727. Adamec, J. – Tichánek, J.: Štramberk v zrcadle času. Ostrava 2008.

Součástí nynější **krajinné úpravy** otevřené scény u věže jsou i další kamenné prvky, jako hraněná křítelnice s výpustí, nepochyběně ze starého kostela, i když blíže nejasného středověkého stáří, a také třeba mlýnský kámen, druhotně použitý jako zpevnění okraje cesty k věži.

Zatím zůstává nejasná následnost stavebních etap hradby a věže. Není jisté, jestli věž vznikla současně s kostelem nebo v jiné časové fázi. Podle Novákové a Šamánkové byla věž vestavěna do existující hradby. V době vzniku jejich práce mohlo být spárování jasnejší, nyní je zdvojo vyspraveno cementem a následnost stavebních etap je tu nezřetelná. Jisté je samotné **zapojení do obranného systému města** po stránci funkční, zřejmě z urbanistické situace věže.

Severovýchodní stěna věže byla obrácená do interiéru kostela, proto člení zed' v přízemí segmentový oblouk jako stopa po vstupu z věže do kostelní lodi a v patře další pravoúhlý portál s okosenými hranami. Portál v patře ve východní zdi věže je spolu s necitovalým archivním pramenem, uvedeným Novákovou a Šamánkovou, dokladem existence kruchty. Portál se bezpochyby nachází *in situ* na rozdíl od slepé kružby s rotujícími plaménky nad současným vstupem do věže, kde kružba postrádá funkční i výtvarné opodstatnění a navíc se dochovala jen jako torzo, u něhož se dá navíc uvažovat o původní podobě otevřené (tedy nikoli slepé) kružby. Autenticita prvku jako historické kružby je ale i přes novodobou omítku v poškozených partiích zřetelná. Prix zařadil kružbu na přelom 14. a 15. století⁸.

V interiéru věže čekala další badatelská překvapení. Věž má tři podlaží v kamenných zdech a vrcholí dřevěným patrem. Tři podlaží jsou završena **trámovými stropy**. V přízemí lze ve zdech zachytit zazdívky historických vstupů do lodi kostela a vstupu zvenčí. Pro zhodnocení fragmentu písma nad současným vchodem od jihozápadu bude zapotřebí ještě další zkoumání. Prosté hraněné stropní trámy v původní situaci byly dendrochronologicky datovány do roku 1560/61⁹. Pouze jeden kus (západní trám v přízemí) nese výrezávanou profilaci a jeví se jako druhotně použitý ze staršího zdobeného prvku.

V patře prolamuji jihozápadní stěnu otvor s upravovaným nadpražím a dřevěným trámkem. Jde o **střílnu pro ruční zbraně** dochovanou včetně dřevěné opěrky pro zaklesnutí zbraně, jaké se obvykle vyskytují ve 2. polovině 16. století a jsou spojovány s užitím hákovnic; výjimečně nebývá ani jejich využití pozdější pro tzv. tuplhák. Dřevěný trámek byl v tomto případě příliš drobný pro odběr dendrochronologických vzorků. Z tohoto místa bylo možné hlídat cestu do Rybího, věž byla jedním z prvků městské fortifikace¹⁰.

Věž vrcholí ochozem s předsazeným **zvonicovým patrem** ryze **dřevěné konstrukce**. Zřejmě proto je věž na císařském otisku stabilního katastru z roku 1833¹¹ označena jako dřevěná, spalná. Na rostu stropních trámu je posazena rámová konstrukce patra, zavětrovaná dvojitými ondřejskými kříži. Konstrukce je původní renesanční, dendrochronologicky datovaná do let 1560/61¹². K jistým úpravám muselo dojít pouze v partiích oken, jejichž prahy a překlady nemají původní osazení. Další změny se zřejmě týkaly zvonové stolice, jejíž šikmé prvky byly přesazeny, snad přemístěním zvonové stolice, snad její pouhou úpravou na místě. Zvonová stolice totiž nemívá pevnou vazbu s okolní konstrukcí, aby se kmitání zvonů nepřenášelo a nenarušovalo stabilitu okolního zdíva. Podle dlážby na prahu zvonové stolice se zdá, že byla spíš přesazena z původního umístění. K masivnějším opravám prvků došlo v oblasti roviny stanové střechy, byla totiž vyměněna většina kroví.

⁸ Prix, D.: Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny v Tamovicích a zaniklé vsi Tamovice, okres Nový Jičín. Časopis Slezského zemského muzea, serié B, 43 — 1994, s. 97 — 116.

⁹ Kyncl, T.: Výzkumná zpráva na dendrochronologické datování zvonice v Štramberku. Brno 2009. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.

¹⁰ Další podobně zachovaná střílna je na území Moravskoslezského kraje známá pouze ze Slezskostravského hradu. Více o tom Augustinková, L.: Slezskostravský hrad — přízemí severovýchodní věže a místnost v paláci. Nálezová zpráva. Ostrava 2007. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autorky.

¹¹ Císařský otisk stabilního katastru Štramberka, 1833. www.archivnimapy.cz

¹² Kyncl, T.: Výzkumná zpráva na dendrochronologické datování zvonice v Štramberku. Brno 2009. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.

Kromě starého profilovaného stropu bylo ve věži znovu použito několik dalších stavebních prvků. **Dřevěný profilovaný pilířek**, dnes sekundárně použitý jako součást zábradlí schodiště, mohl sloužit jako opora kruchty nebo také jako součást zábradlí ochozu věže (paralelou tu může být vrcholně barokní ochoz Staré radnice v Moravské Ostravě). Jedna z desek, která tvorí dnes bednění pro schachtu zvonového závazí, byla s velkou pravděpodobností částí malovaného záklolu stropu, na který odkazuje Nováková a Šamánková¹³.

Výzkum dřevěných prvků zvonice interpretovaný v kontextu stavebních vývojových souvislostí pomohl objasnit některé momenty z vývoje věže. Dochované dřevěné patro věže souvisí spíš s její fortifikační funkcí, kterou ztratila vlastně až v pokročilém novověku. U Štamberké zvonice se naprostot prokazatelně kumulovaly dvě rozdílné funkce, byla jednak kostelní věž a zvonici, ale také prvkem městského opevnění vybaveným stílnami, což je dost specifické využití, neboť kostelní věže farních chrámů mívaly většinou jen funkci pozorovací bez obranných prvků (pokud nešlo přímo o opevněný kostel). Dřevěné konstrukce věže (stropy a podstatná část zvoncového patra pochází z doby, kdy kostel sloužil prokazatelně oběma účelům). Vybudování dřevěného patra věže s dendrochronologickou datací do let 1560/61 tak mohlo být součástí větší akce modernizace městských hradeb v době, kdy se roku 1558 vrchností stalo samo město Nový Jičín¹⁴ a posilovalo jak hradby Nového Jičína, tak zdá se i štamberké. Při přestavbách bylo rovněž hojně druhotně používáno zdravé starší dřevo bez ohledu na jeho výtvarnou výzdobu. Ve věži se tak objevil profilovaný trám, pilířek arkády a malovaná zákllopová deska.

¹³ Nováková, M. – Šamánková, E.: Štamberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha.

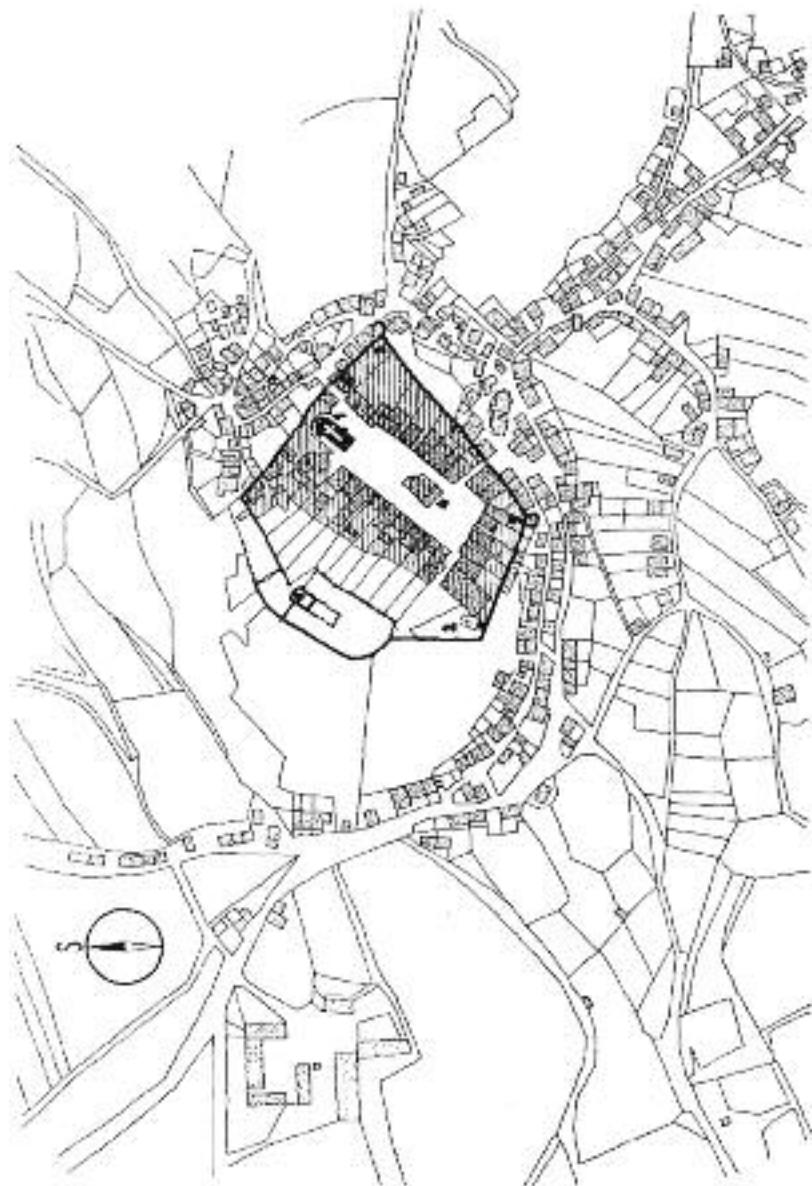
¹⁴ Baláš, M.: Topografie Nového Jičína v 16. a 17. století. Nový Jičín 1959.

LITERATURA:

- Augustinková, L.: Členění sakrálního interiéru tribunami. Sborník 6/2008. Sborník příspěvků z 6. specializované konference stavebně historického průzkumu Funkční uspořádání budov. Litomyšl 2007, s. 127–140.
- Baláš, M.: Topografie Nového Jičína v 16. a 17. století. Nový Jičín 1959.
- Gavendová, M., Koubková, M., Levá, P.: Kulturní památky okresu Nový Jičín. Ostrava – Nový Jičín 1996.
- Kyncl, T.: Výzkumná zpráva na dendrochronologické datování zvonice v Štamberku. Brno 2009.
- Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.
- Mencl, V.: Dřevěné kostelní stavby v zemích českých. Praha 1927.
- Nováková – M. Šamánková, E.: Štamberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha.
- Prix, D.: Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny v Tamovicích a zaniklé vsi Tamovice, okres Nový Jičín.
- Časopis Slezského zemského muzea, serie B, 43—1994, s. 97–116.
- Wolny, G.: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I/3. Brünn 1859, S. 166.
- Veduta Štamberka, akvarel, 2. polovina 18. století. Archiv města Brna, knihovna Mitrovských, tzv. Hofferiana, inv. č. 34 103.
- Historické pohlednice a fotografie ze sbírky F. Holuba, Nový Jičín. Nepublikovaný materiál uložený ve sbírce majitele.
1. strana obálky: Zvonice kostela sv. Bartoloměje, 2009, foto Jaroslav Michna
2. strana obálky: Fr. Richter: Štamberk, 1820 (detail se zvonici)
3. strana obálky: H. Rzihowski: Štamberk, kresba, 1888 (detail se zvonici)
4. strana obálky: Zvonice, pohled z Horní Bašty, 1. pol. 20. století, autor neznámý

TEMATICKÉ ČÍSLO ZPRAVODAJE MĚSTA ŠTAMBERKA 2010

Autor: Mgr. Lucie Augustinková, Štamberká zvonice. **Zodpovědný redaktor:** Aleš Durčák (od r. 2001). **Redakční rada:** PhDr. Anna Hrčková, Bohumil Kresta, Josef Marek a Věra Michnová. **Přepis a jazyková korektura textů, návrh grafické podoby a výběr reprodukcí:** Aleš Durčák. Copyright si podřuzují autori, kteří rovněž ručí za věcnou správnost jednotlivých příspěvků. Redakce si vymezuje právo stylistických úprav a krácení textu. Nevyzádané materiály zůstávají součástí archivu ZMŠ. Adresa redakce: Muzeum Zdeňka Buriana, Náměstí 456, 742 66 Štamberk, tel.: 558 840 619, e-mail: mzb@stamberk.cz, www.zdenekburian.cz. **Vydává:** Městský úřad Štamberk (tisk povolen rozhodnutím č.j. 1217/94-RR-408 referátu regionálního rozvoje Okresního úřadu v Novém Jičíně dne 3. 11. 1994). Vychází: 4x ročně (od r. 1987). **Příloha (samo-sta-tně neprodejná):** Štamberk — Sběratelská série pohlednic (od r. 2004). **Výroba:** Tiskárna a nakladatelství Beatrix, Dobrá. Srpen 2010.

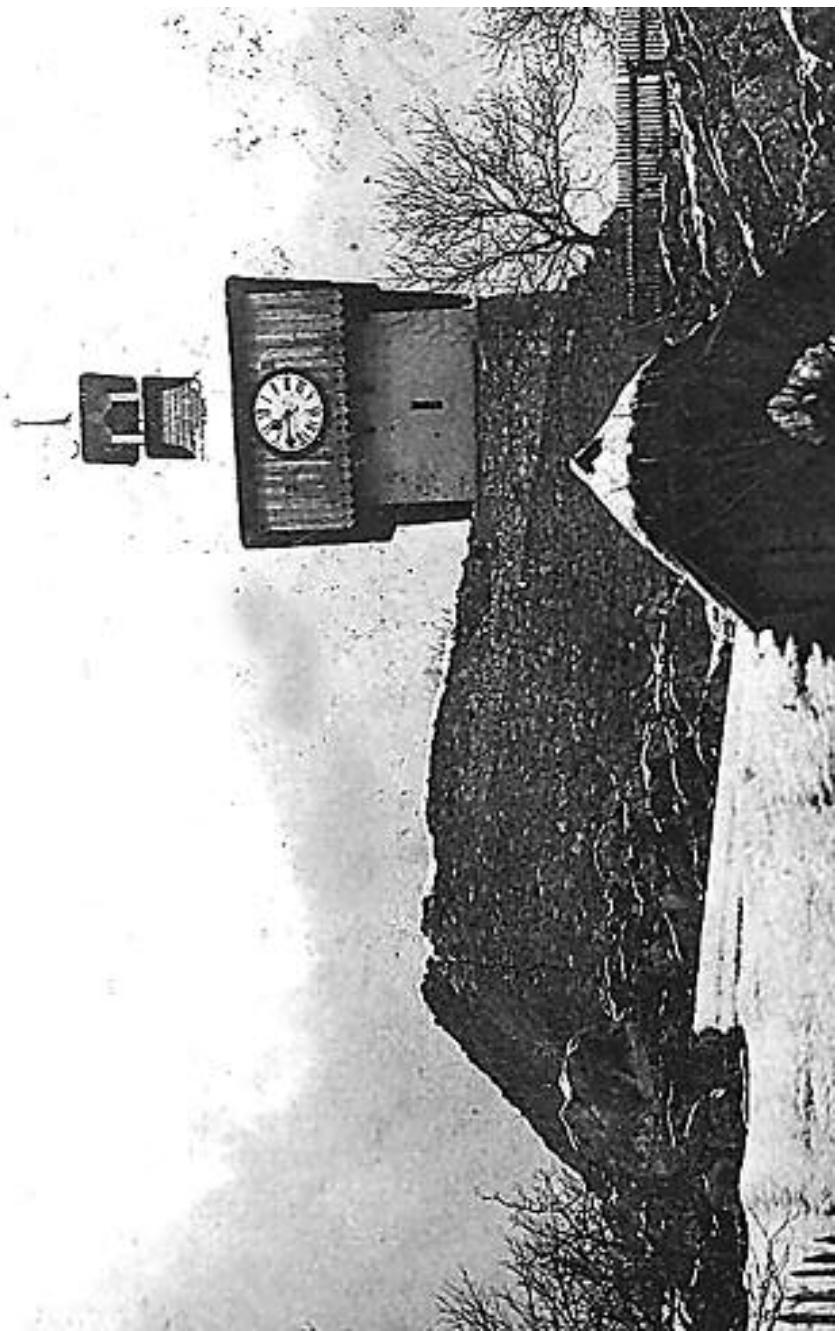

Plán Štramberka podle zákresem městských hradeb z knihy ho autora. 1. Nový farní kostel, 2. Bielský farní kostel, — 3. Městské bastily, — 4. Staré radnice.

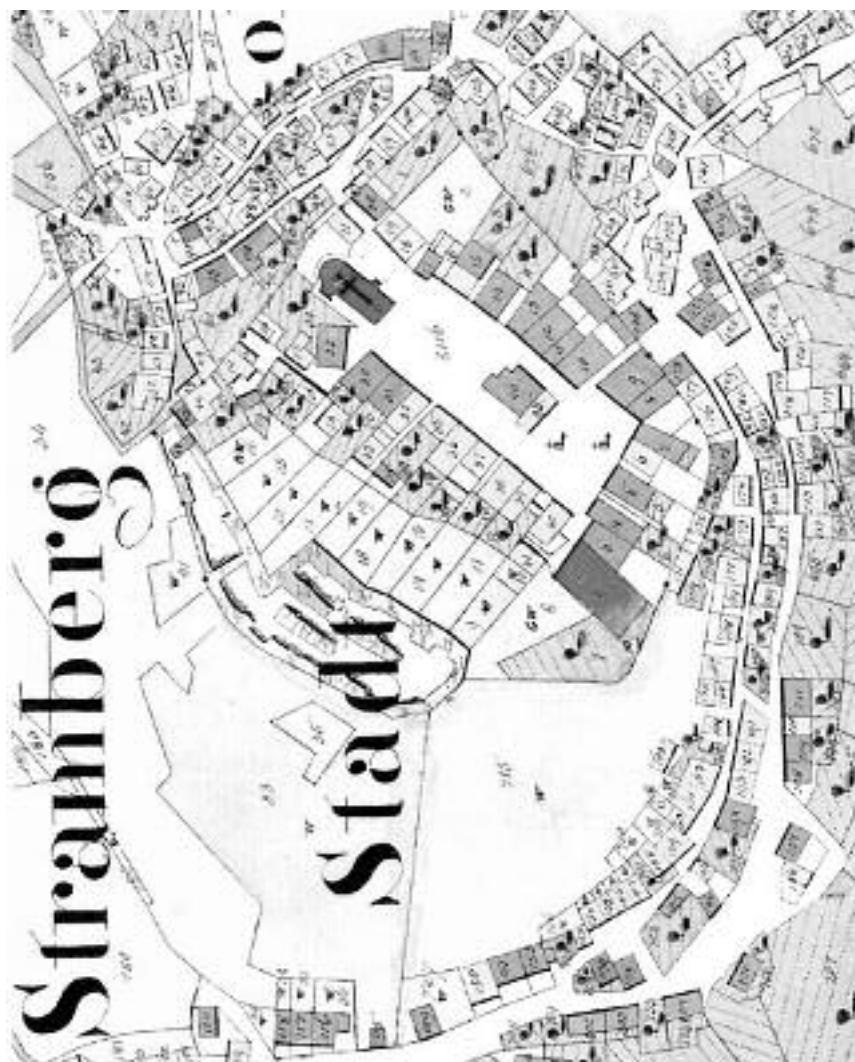
Plán Štramberka se zákresem městských hradeb. Převzato z publikace Nováková, M. Šamáňková, E.: Štramberk. Městská rezervace státní památkové správy. Praha

Záběr jihozápadní části města se zvonicí, pohlednice, 1926. Soukromá sbírka F. Holuba

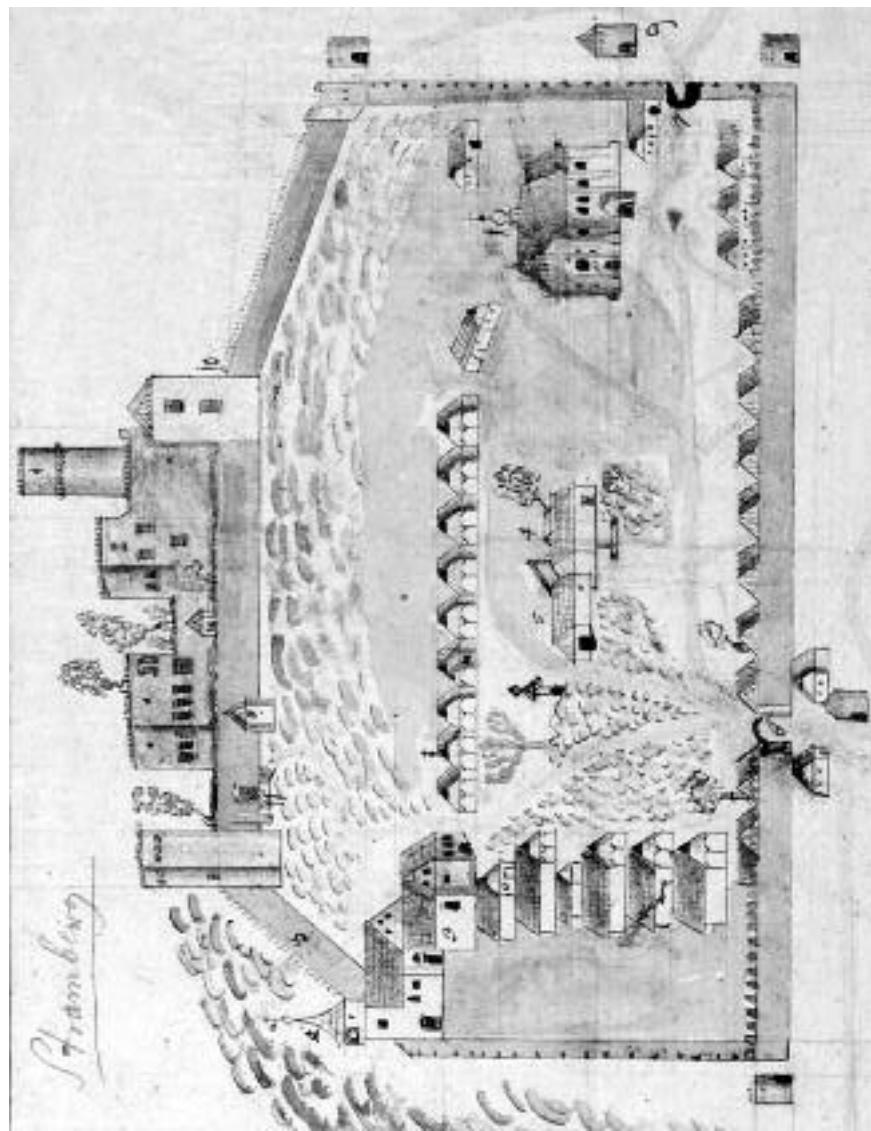

Záběr zvonice a hradeb, detail z pohlednice, patrně 1925. Soukromá sbírka F. Holuba

Císařský otisk stabilního katastru Štramberka, 1833

Detail z veduty Štamberka, 1727?. Archiv města Brna, inv. č. 34 103

Detail z litografie Štramberka, Hoelzel, 1848

Zvonice od severu, foto, 2009

Detail jižního nároží bývalého kostela, foto, 2009

Severozápadní strana bývalého kostela s kamenným zpevněním terasy, foto, 2009

Detail renesančního prvku sekundárně použitého pro zpevnění terasy otevřené scény, foto, 2009

Křtitelnice ze starého kostela, foto, 2009

Křtitelnice s výpustí v pohledu shora, foto, 2009

Mlýnský kámen sekundárně použitý pro úpravu cesty od věže k otevřené scéně, foto, 2009

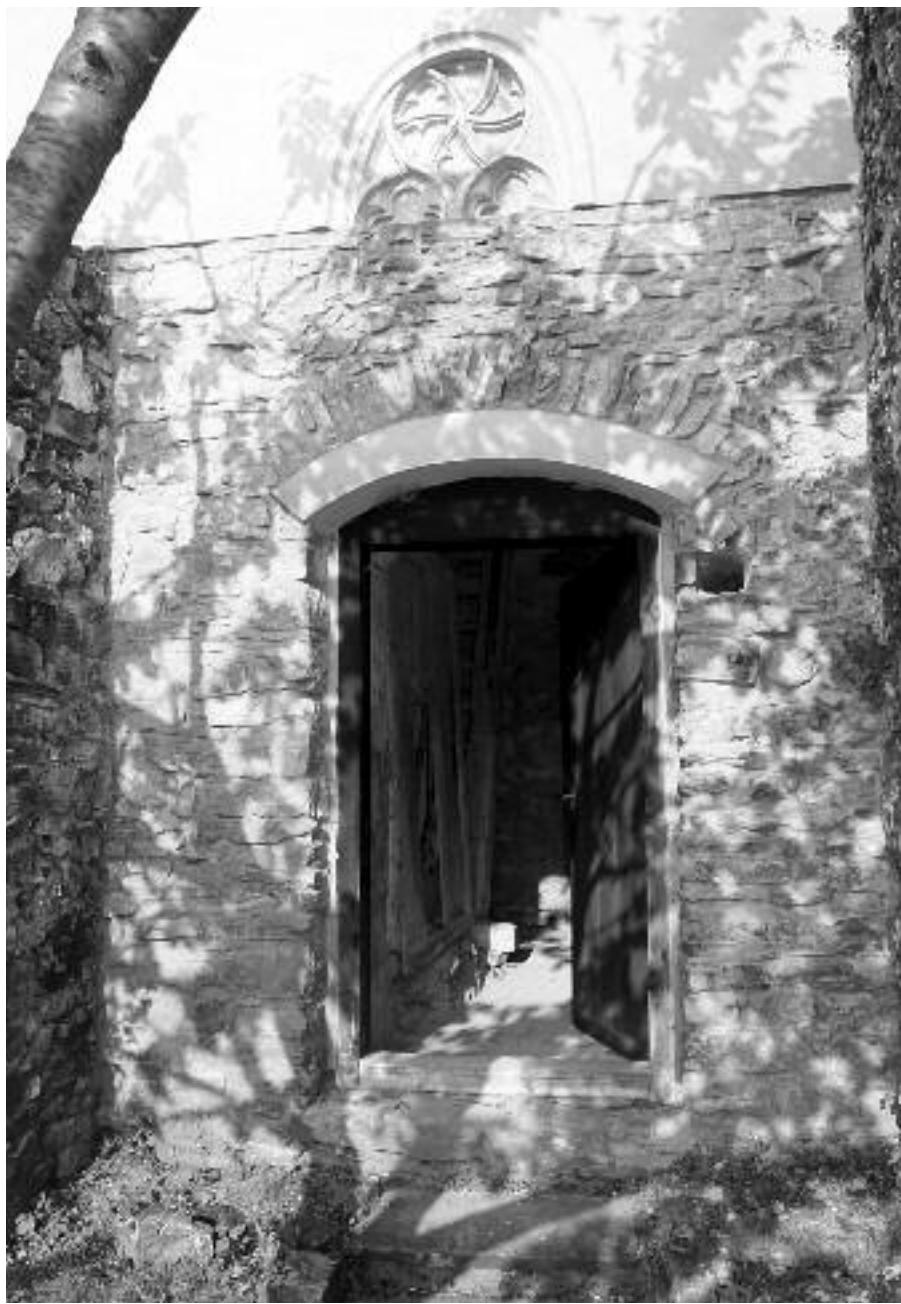
Severozápadní stěna věže a její zapojení do hradebního systému, foto, 2009

Detail severozápadní strany věže s kamenným záklenkem staršeho vstupu
jako doklad zvýšení úrovně terénu, foto, 2009

Okosený portál v patře věže jako důkaz vstupu z věže na kruchtu, foto, 2009

Jihovýchodní stěna věže se vstupem a sekundárně osazenou kružbou, foto, 2009

Detail druhotně osazené kružby nad vstupem, foto, 2009

Severovýchodní zeď v přízemí věže se zazdívkou vstupu do kostelní lodi, foto, 2009

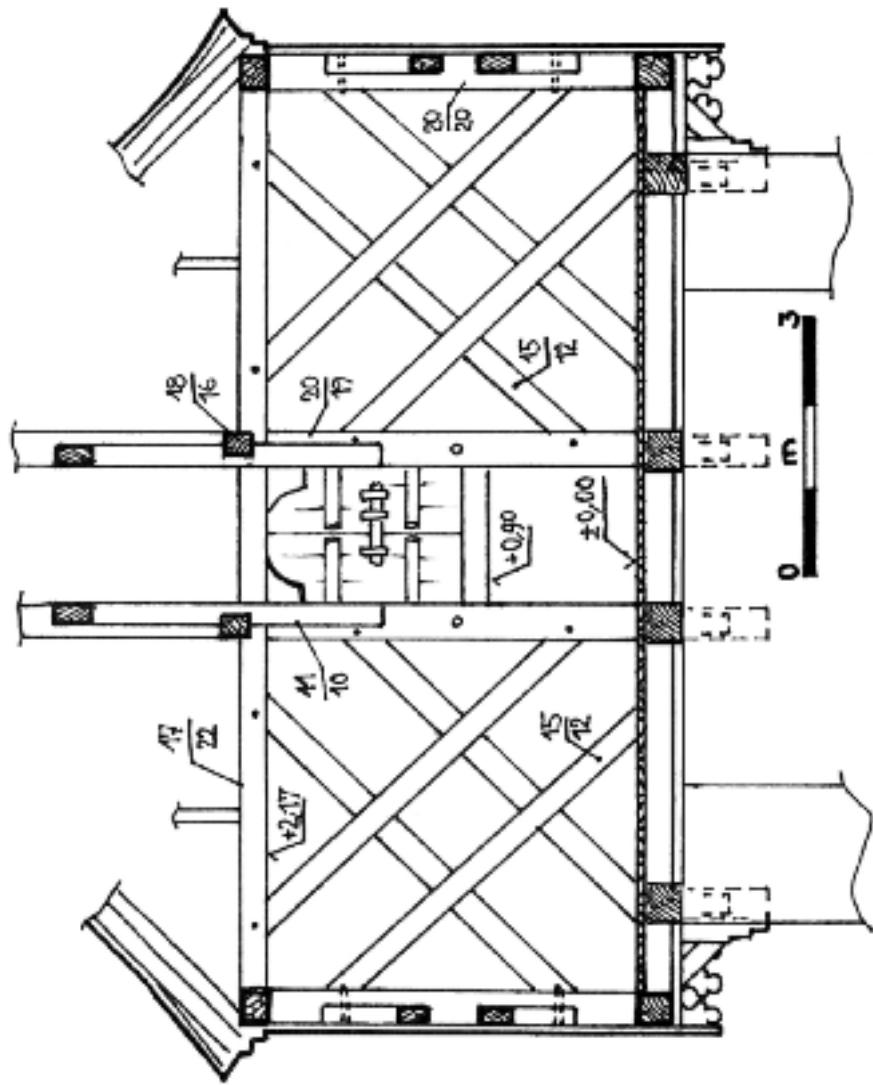
Jihovýchodní zeď se současným vstupem do věže a fragmenty nápisu, foto, 2009

Detail profilovaného druhotného použitého stropního trámu v přízemí věže, foto, 2009

Střílna pro ruční zbraně, foto, 2009

A. Knápek, řez zvonnicí, nákres, 2009

Detail stěny dřevěného patra věže, foto, 2009

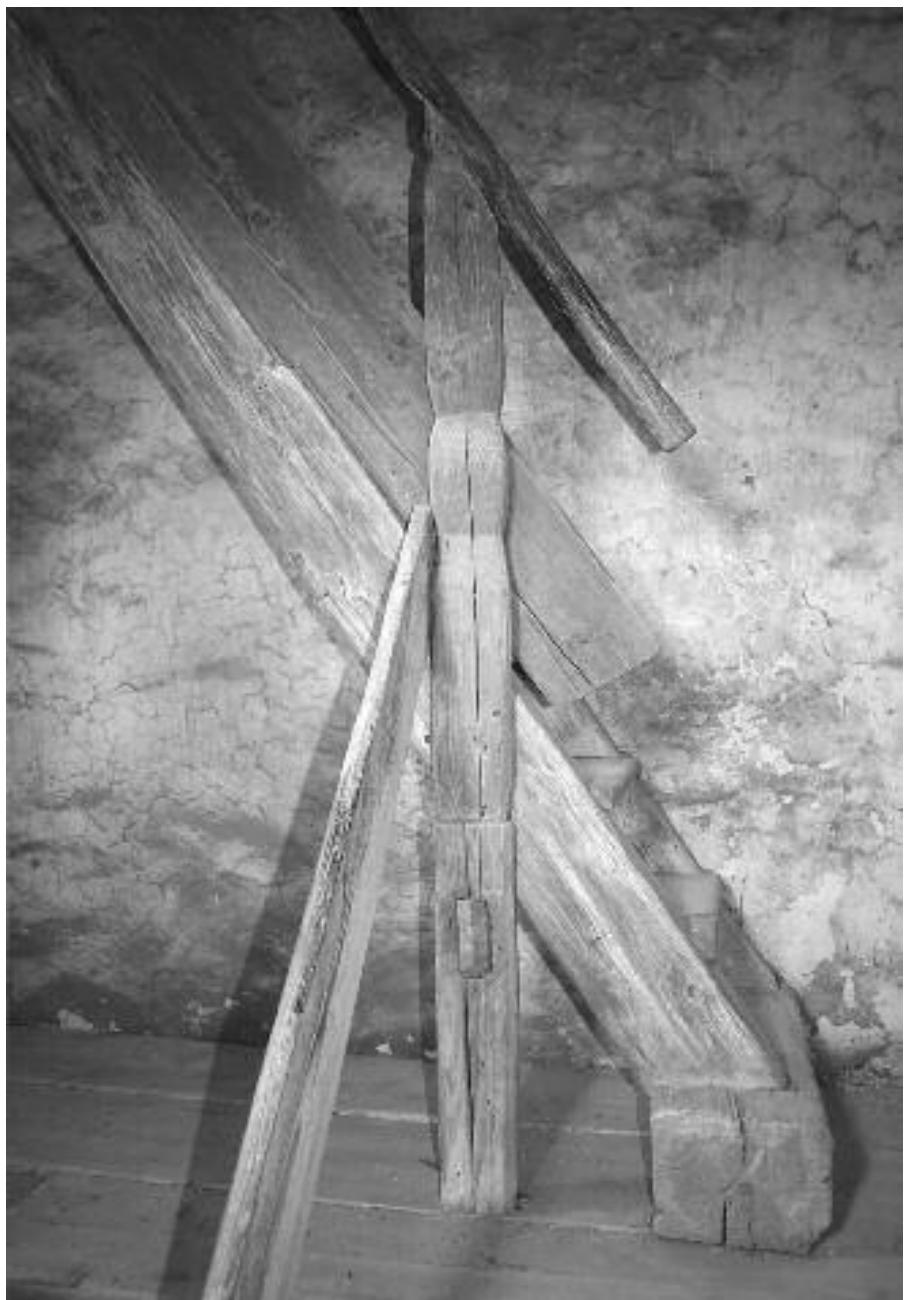
Stěna dřevěného patra, foto, 2009

Zvonová stolice, foto, 2009

Dláb po osazení staršího dřevěného prvků, foto, 2009

Profilovaný pilířek, druhotně použitý jako zábradlí schodů, foto, 2009

Deska malovaného záklopu, druhotně použitá jako bednění šachty
pro závaží hodinového stroje, foto, 2009

H. Rzihowski: Štramberk, kresba, 1888 (detail se zvonici)

